

महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ नाशिक

२०१२ - १३ व त्यापुढील बीएएमएस प्रवेशित विद्यार्थ्यांकरिता अभ्यासक्रम.

४.४शालाक्यतंत्र

लेखी दोन प्रश्नपत्रिका : ९०गुण

लेखी अंतर्गतमूल्यांकन : २०गुण

मौखिक परीक्षा : ९०गुण

मौखिक अंतर्गतमूल्यांकन : १०गुण .

व्याख्यान संख्या : २१०

क्लिनिकल पोस्टिंग : ४महिने.

शालाक्यतंत्र अभ्यासक्रम

पेपर-१

नेत्ररोग विज्ञान

१)परिचय

अ) शालाक्यतंत्रनिरुक्ती,परिचयम, इतिहास

ब) नेत्र रचनाशारीरम (मंडल,पटल,संधी दृष्टी विचार) व

नेत्र क्रिया शरीर आधुनिक शारिररचनेसह.

क) नेत्र परीक्षणवत्यासाठी लागणाऱ्या उपकरणांची माहिती.

ड)नेत्ररोग नाम- सामान्य हेतू (निज आणि आगंतुज),पूर्वरूप, संप्राप्ती,रूप आणि चिकित्सा.

इ)नेत्ररोग विभाजन आणि महत्त्व.

२) नेत्रसामान्य आणि विशिष्ट चिकित्सा-क्रियाकल्प

अ) नेत्र आणि चक्षुस्वास्थ्यहितकर दिनचर्या ऋतुचर्या आहार आणि विहार.

ब)क्रियाकल्प-सेक,आश्चोतन,पिंडी, बीडालक, तर्पण,पुटपाक,अंजन आणि नेत्ररोगात पंचकर्मांचे महत्त्व.

क)नेत्रशस्त्रचिकित्सेचे मूलभूत सिद्धांत उदा.पूर्व प्रधान पश्चात कर्मआम-पच्यमान-पक्व व्रणशोथ, व्रणितोपासना, प्रनष्टशल्य आणि व्रणबंधन

निर्जंतुकीकरण असेपसिस, अँन्टिसेपसिस संकल्पना आयुर्वेदिक व आधुनिक दृष्टिकोनातून.

ड)नेत्ररोगात अष्टविध शस्त्रकर्म, अग्नि, क्षार, रक्तमोक्षण यांची पायाभूत माहिती.

(इ) नेत्रचिकित्सांमध्ये आवश्यक रोगनिदानविषयक आणि उपचारात्मक आधुनिक औषधीय एजंट आवश्यक आहेत.

३) संधिगत रोग(diseases of junctional areas of eye)

अ) संधिगत रोग संख्या, पुयालस आणि स्राव रोग सविस्तर संप्राप्ती, निदान, लक्षणे आणि चिकित्सा.

ब) कृमिग्रंथी, पर्वणी आणि अलजी रोगांचा सखोल अभ्यास.

क)तीव्र आणि क्रॉनिक डॅक्रिओसिस्टायटीस, एपिफोरा, ब्लेफेरिटिस यांचा अभ्यास आणि त्यांचे ईटिऑलॉजी, पॅथॉलॉजी, चिन्हे आणि लक्षणे, व्यवच्छेदक निदान आणि वैद्यकीय आणि शल्यक्रिया व्यवस्थापन.

३) वर्त्मगत रोग(diseases of eyelids)

अ) वर्त्मरोगसंख्या, अंजननामीका, उत्संगिनी, लगण, वाताहत वर्त्म, पक्ष्मकोप, क्लिष्टवर्त्म, पोथकी, क्लीन्नवर्त्म, क्रिश्चोन्मिलन आणि कुकूणक संप्राप्ती, निदान, लक्षणे व चिकित्सा.

ब) वर्त्मार्बूद, त्विलष्टवर्त्म, निमेष, पक्ष्मशात, वर्त्मार्श परिचय.

क) हॉर्डीओलम, प्टोसिस, ट्राकोमा, ट्रायकिआसिस, एन्ट्रोपियन, इक्ट्रोपियन यांचे ज्ञान आणि त्यांची ईटिओलॉजी, चिन्हे आणि लक्षणे भिन्न निदान आणि वैद्यकीय आणि शल्यचिकित्सा व्यवस्थापनाचे ज्ञान.

४) शुक्लगत रोग(Diseases of Sclera and conjunctiva)

अ) शुक्लगत रोगसंख्या, अर्म, अर्जुन, शुक्तीका रोगांची लक्षण, निदान, संप्राप्ती व चिकित्सा

ब) सिराजपिडिका, सिराजाल, पिष्टक, बलासग्रथित माहिती

क) टेरेजियम, स्क्लेरिटिस, एपिस्क्लेरायटीस, सब-कंजॉक्टिव्हल रक्तसाव यांची ईटिओलॉजी, चिन्हे आणि लक्षणे, व्यवच्छेदक निदान आणि वैद्यकीय व शल्यचिकित्सा व्यवस्थापनाचा अभ्यास

५) कृष्णगत रोग(diseases of cornea and uvea)

अ) कृष्णगत रोगसंख्या, सत्रणशुक्ल, अत्रणशुक्लनिदान संप्राप्ती लक्षणे व चिकित्सा

ब) सिराशुक्ल, अक्षीपाकात्यय, अजकाजात संक्षिप्त ज्ञान.

क) कॉर्नियल अल्सर, कॉर्नियल अस्पष्टता, युव्हायटिस, तीव्र इरिडोसाइक्लिटिस, स्टेफिलोमा, त्यांचे ईटिओलॉजी, पॅथॉलॉजी, लक्षणे, व्यवच्छेदक निदान, उपद्रव आणि व्यवस्थापन यांचे ज्ञान.

६) सर्वगत रोग(Diseases affecting all parts of eye)

अ) सर्वगत रोगसंख्या, अभिष्यंद, अधिमंथ, हताधिमंथ व शुष्काक्षिपाक यांची लक्षणे निदान संप्राप्ती व चिकित्सा यांचा सखोल अभ्यास.

ब) अम्लोधुशीत, वातपर्याय, अन्यतोवात, सशोफ आणि अशोफ अक्षीपाक, पिल्लरोग, सिरात्पात, सिराहर्ष यांचे संक्षिप्त ज्ञान.

क) डोळ्यांच्या बुबुळाच्या पुढील भागाचा होणारा दाह, ग्लॅकोमा, ड्राय आय सिंड्रोम, इटिओलॉजी, पॅथॉलॉजी, क्लिनिकल वैशिष्ट्ये, व्यवच्छेदक निदान, उपद्रव आणि त्यांचे व्यवस्थापन यांचे ज्ञान.

७) दृष्टी गतरोग(Vision disorders)

अ) दृष्टीगतरोगसंख्या, तिमिर, काच, लिंगनाशयांचे निदान, लक्षणे ,संप्राप्ती व चिकित्सा यांचा सविस्तर अभ्यास.

ब)अभिघातज लिंगनाश, सनिमित्तज आणि अन्निमित्तजलिंगनाश दोषांध्य/ कफविदग्धदृष्टी, नुकुलांध्य, उष्णविदग्धदृष्टी, पित्तविदग्धदृष्टी, धूमदर्शी, गंभीरीका, संक्षिप्तज्ञान.

(क) परावर्तजन्य दृष्टीदोष ज्ञान, मोतीबिंदूसह त्यांचे एटिओलॉजी, पॅथॉलॉजी, क्लिनिकल वैशिष्ट्ये, व्यवच्छेदक निदान, उपद्रव आणि त्यांचे व्यवस्थापन.

(ड) इलरोग, हायपरटेन्सिव्ह आणि डायबेटिक रेटिनोपैथीज, वयाशी संबंधित मॅक्युलर डीजनरेसन, स्ट्रॅबिझमस, रेटिनाइटिस पिग्मेन्टोसा, नाइट ब्लाइंडनेस, अम्लियोपिया, सेंट्रल सेरस रेटिनोपैथी, ऑप्टिक न्यूरोइटिस आणि ऑप्टिक अॅट्रोफीचा अभ्यास

९)इतरव्याधी

अ) झेरोफॅथॅल्मिया आणि डोळ्याच्या इतर कुपोषणाचे विकार.

ब) ओक्युलर आघात आणि त्यांचे व्यवस्थापन यांचे ज्ञान.

क) नेत्रपेढीची ओळख, नेत्रदान, कॉर्नियल ट्रान्सप्लांटेशन.

ड)प्रतिबंधात्मक नेत्ररोगशास्त्र आणि समुदाय नेत्रविज्ञान.

पेपर-२

शिर - कर्ण- नासा- मुखरोग

100 गुण

१)सामान्य चिकित्सा

(अ) स्वेद, कवल, गंडूष, धुम, मुर्धतैल, नस्य, प्रतिसारण, कर्णपुरण, कर्णप्रक्षालन, नासाप्रक्षालन, मुखलेप यासारख्या उपचारात्मक प्रक्रियेचा अभ्यास.

(ब) शिर, कर्ण, नासा आणि मुखरोगांच्या उपचारात अष्टविध शस्त्रकर्म आणि अनुशस्त्रकर्मांचा उपयोग.

२)शिरोरोग

(अ) शिराचे महत्त्व आणि श्रेष्ठता.

(ब) त्यांचे सामान्य व्यवस्थापन / उपचाराच्या रूपरेषेसह संख्या, सामान्य संप्राप्ती, निदान आणि शिरोरोग आणि कपालगत रोगांची मुख्य वैशिष्ट्ये.

(क) वातज, पित्तज, कफज शिरःशूल, सूर्यावर्त, अर्धावभेदक, खालित्य, पालित्य यांचा सविस्तर अभ्यास.

(ड) रक्तज शिरःशूल, कृमिजशिरःशूल, क्षयज शिरःशूल आणि सन्निपातज शिरःशूल, अनंतवात, इंद्रलुप्त, दारुणक यांचे संक्षिप्त ज्ञान.

(इ) शिरःशूलचा तपशीलवार अभ्यास, मायग्रेनचे व्यवच्छेदक निदान आणि उपचार.

३) कर्णरोग

(अ) आयुर्वेदिक व आधुनिक दृश्यानुसारकर्ण (कान) आणि श्रवणेंद्रियांच्या रचना व क्रिया शरिराचा सखोल अभ्यास, कर्णपरीक्षेमध्ये आवश्यक असणारी उपकरणे व कर्णपरीक्षा.

(ब) संप्राप्ती, निदान, वर्गीकरण, नैदानिक वैशिष्ट्ये आणि कर्णाच्या रोगांचे व्यवस्थापन-कर्णशूल, कर्णनाद आणि क्ष्वेड, बाधीर्य, कर्णस्त्राव, कर्णप्रतीनाह, पुतीकर्ण, कर्णगुथक, कर्णविद्रधी यांचा विस्तृत अभ्यास.

(क) कर्णकंडू, कर्णपाक, कर्णार्श, कर्णाबुद, क्रिमिकर्ण व कर्णपाली रोगांचे संक्षिप्त ज्ञान, कर्णसंधान, मूलतत्त्वे, पद्धत आणि वैकृतापहम

(ड) कर्णशूल, एएसओएम, सीएसओएम, बधिरता, कर्णगुथक व त्यांची संप्राप्ति, निदान, वैशिष्ट्ये, व्यवच्छेदक निदान आणि चिकित्सय आणि शस्त्रक्रिया व्यवस्थापनाचा तपशीलवार अभ्यास

(ई) ओटोमायकोसिस, ओटोस्क्लेरोसिस, टिनिटस, व्हर्टीगो, कानात आगंतुज शल्य आणि ध्वनीप्रदूषणाचे संक्षिप्त ज्ञान.

४) नासारोग

(अ) रचना आणि नासाच्या क्रियाशरिराचा विस्तृत अभ्यास (नासा आणि पैरानेझल सायनस) आणि घ्राणेंद्रिय : आयुर्वेदिक आणि आधुनिकदृष्टिने नासाची परीक्षा. नासापरीक्षेत आवश्यक असणारी उपकरणे

(ब) प्रतिश्याय, दुष्टप्रतिश्याय, नासानाह, क्ष्वथू, नासागतरक्तापित्त आणि नासार्शाचा सविस्तर अभ्यास.

(क) पुतिनासा, भृंशथू, पीनस, अपीनस, नासाबुद, नासाशोथ, दिप्त, नासासंधानाचे संक्षिप्त ज्ञान

(डी) नासिकाशोथ आणि सायनुसायटिस, नासागत रक्तपित्त, नासार्श, नासाप्रतिनाह, नासागत आगंतुज शल्य यांचानिदान, लक्षण, संप्राप्ती वैशिष्ट्य, व्यवच्छेदक निदान आणि वैद्यकीय व शल्यक्रिया व्यवस्थापन यांचा सविस्तर अभ्यास.

(इ) नासिका आघात, नाकाचे अर्बुद आणि पॅरानझल सायनस चे संक्षिप्त ज्ञान.

५) मुखरोग (मुखकुहर आजार)

अ) आयुर्वेदिक व आधुनिक दृष्टिकोनानुसार मुखरोगाधिष्ठान: ओष्ठ, दंतमुल, दांत, जिह्वा, तालू, गल, सर्वसर (मुखकुहर) च्या रचना व क्रियाशारिराचा सखोल अभ्यास तसेच परीक्षेसाठी आवश्यक असणारी साधने / उपकरणे यांचा समावेश आहे.

(बी) मुखकुहर घातक अर्बुद: विकृतीस प्रतिबंध करण्यासह प्राचीन आणि आधुनिक संकल्पनांनुसार मुख आणि दंतस्वास्थ्य.

(क) संख्या आणि सामान्य संप्राप्ति, मुखाच्या मुख्य वैशिष्ट्यांसह त्यांच्या व्यवस्थापनाची / उपचारांची सामान्य चिकित्सा.

६) ओष्ठरोग (ओठांचे आजार)

(अ) निदान, संप्राप्ती, वर्गीकरण, रुग्णालयीन वैशिष्ट्ये आणि व्यवस्थापन यांचा सखोल अभ्यास - ओष्ठप्रकोप, खंडोष्ठ

(ब) गंडालाजी, जालाबुद, क्षतज ओष्ठप्रकोप यांचे संक्षिप्त ज्ञान

(क) खंडोष्ठ अभ्यास

दंतमुलगत रोग (पेरिडॉन्टिय आजार)

(अ) निदान, संप्राप्ति, वर्गीकरण, रुग्णालयीन वैशिष्ट्ये आणि व्यवस्थापन यांचा सविस्तर अभ्यास - शिताद, दंतवेष्ट, उपकुश, दंतनाडी, दंतविद्रधी, अधिमांस

(बी) दंतपुप्पुटक, सौषिरा, महासौषिरा, दंतवैदर्भ, परिदर, वर्धन यांचे संक्षिप्त ज्ञान

(सी) निदान, संप्राप्ती, वर्गीकरण, वैशिष्ट्ये आणि जीजीव्हायटीसचे व्यवस्थापन, एपायकल विद्रधि पिरिओडॉन्टायटीस (पायरोरिया) चा विस्तृत अभ्यास.

८) दंतरोग (दंतगत रोग)

(अ) निदान, संप्राप्ति, वर्गीकरण, लक्षणे आणि दालन, क्रिमीदन्त, दंतहर्ष, दंतशर्करा, हनुमोक्ष

(ब) कराल, भंजनक, कपालिका, श्यावदंत, दंतभेद,

(क) दांतचाल, अधिदंता, दंतउत्पाटन, जालंधरबंध पद्धत आणि दंतापूरण

(ड) कृमीदंत, दंतशर्करा आणि दंत निर्हरणाचे ज्ञान

९) जिह्वागत रोग (जिभेचे आजार) जिह्वागत रोग संख्या

(अ) जीह्वाकंटक (वातज, पित्तज आणि कफज) च्या इटिओलॉजी, निदान, संप्राप्ति वैशिष्ट्ये आणि व्यवस्थापनाचा तपशीलवार अभ्यास

(बी) उपजीह्वा, अधिजीह्वा, अलस यांचे संक्षिप्त ज्ञान

(क) ग्लॉसायटिस, टंगटाय, रॅन्युला, जिभेचे सौम्य आणि घातक अर्बुद

१०) तालूरोग (टाळूरोग)

(अ) निदान, संप्राप्ती, वर्गीकरण, वैशिष्ट्ये आणि व्यवस्थापन यांचा सविस्तर अभ्यास - गलशुंडिका, तालुशोष, तालुपाक

(ब) तालुपुप्पुट, अधुष, कच्छप, तालुर्बुद, मांससंघाताचे संक्षिप्त ज्ञान.

(क) खंड तालु, पॅलेटिटिस, युव्हुलायटिस आणि खंड अर्बुदाचे ज्ञान.

११) कंठ आणि गलगत रोग (घशाचे आजार आणि लॅरेन्क्सचे रोग)

(अ) निदान, संप्राप्ति, वर्गीकरण, वैशिष्ट्ये आणि व्यवस्थापन यांचा तपशीलवार अभ्यास - टुंडिकेरी, कंठशालूका, गिलायू, गलगंडा, स्वरभेद, गलविद्रधी.

(ब) रोहिणी, गलशोथ, कंठर्बुद, कंठाविद्रधि, गलार्बुद गलॉघ, वृंद, एकवृंदम, वलय, बालास, शतघ्नी, स्वरघ्न यांचे संक्षिप्त ज्ञान.

(स) निदान, संप्राप्ति, वर्गीकरण, वैशिष्ट्ये आणि व्यवस्थापन यांचा सविस्तर अभ्यास - गलदाह, स्वरयंत्रदाह, कंठशालुक गिलायुशोथ आणि एडेनोडायटीस

(ड) गलगत आगंतुज शल्य संक्षिप्तज्ञान, लॅरेन्क्स आणि फॅरिंक्स चा कार्सिनोमा, डिस्फेजिया डिप्थीरिया आणि लालास्त्रावी ग्रंथींचे रोग

१२) सर्वसरमुखरोग (मुखकुहरगत रोग)

(अ) निदान, संप्राप्ति, वर्गीकरण, वैशिष्ट्ये आणि सर्वसर मुखपाकाच्या व्यवस्थापनाचा तपशीलवार अभ्यास

(क) उर्ध्वगुद, पुतिवक्रत्वक, मुखार्बुद यांचे संक्षिप्त ज्ञान

(क) स्टोमाटायटीस चे विस्तृत ज्ञान.

६)विविधरोग

बाधिर्य प्रतिबंध व नियंत्रण यासाठी राष्ट्रीयकार्यक्रम.

प्रात्यक्षिक

प्रात्यक्षिकसामग्री

ओळख, उपयोग, शल्यचिकित्सा / प्रक्षोभकउपकरणे / उपकरणे, शल्यचिकित्से मध्ये वापरलेली सामग्री निर्जंतुकिकरण पद्धत. केस घेण्याचे प्रशिक्षण, बेडसाइड क्लिनिक आणि केस सादरीकरण.

पॅरा-सर्जिकलप्रक्रियेचेप्रशिक्षण-

१)क्षारकर्म

२)अग्निकर्म

३)रक्तामोक्षण

४)प्रभाग प्रक्रियेचे प्रशिक्षण मलमपट्टी करणे, जखमेचे व्यवस्थापन किरकोळ प्रक्रियेचे प्रशिक्षण (अष्टविध)

शालाक्यमध्ये शस्त्रक्रिया प्रक्रियेचे निरीक्षण

अभ्यासक्रमाचे सत्राप्रमाणे विभाजन

प्रथमसत्र	पेपर१	पेपर२
मुद्देक्र.	१,२,३	१,२,३,४
द्वितीयसत्र	पेपर१	पेपर२
मुद्देक्र.	४,५,६,७	५,६,७,८,९
त्रितियसत्र	पेपर१	पेपर२
	८,९	१०,११,१२,१३

वेळापत्रक

एकुण कालावधी- ४ महिने

बाह्य रुग्ण-१. ५ महिने

आंतररुग्ण- १५ दिवस

आंतर व बाह्य- १महिना

शस्त्रकर्म आगार- १महिना

क्लिनिकल पोस्टिंग मध्ये प्रत्येक विद्यार्थ्यास २० रुग्णपत्रक अभ्यासावीत : (१२ दीर्घ आणि ८ लघु)असे एकत्र संग्रहित पुस्तिका ज्यामध्ये नेत्ररोगाच्या १० : ६ दीर्घ (३ शस्त्रकर्म + ३ आंतररुग्णविभाग) आणि चार लघु रुग्णपत्रिका अभ्यासाव्यात.

कर्णनासा मुख व दंत : १० रुग्णपत्रिका ६ दीर्घ (३ शस्त्रकर्म + ३ आंतररुग्णविभाग आणि ४ लघु रुग्णपत्रिका अभ्यासाव्यात.)

शालाक्यतंत्र प्रात्यक्षिकांसाठी मार्गदर्शक तक्ता

१	दीर्घ रुग्णपत्रक व मौखिक परिक्षा	३०गुण
२	लघु रुग्णपत्रक व मौखिक परिक्षा	१५गुण
३	यंत्र व द्रव्याची विशेष मौखिक परिक्षा	१५गुण
४	सामान्य मौखिक परिक्षा	२०गुण
५	दीर्घ व लघु रुग्णसंग्रहपुस्तिका	१०गुण
एकुण		९०गुण

१)शस्त्रकर्मातील यंत्रणांची ओळख त्यांचा वापर त्यांचे प्रात्यक्षिक व निर्जंतुकीकरणाच्या सर्व पद्धती.

२) बेडसाइड क्लिनिक आणि केस सादरीकरण प्रकरणात प्रशिक्षण

३) क्षारकर्म अग्निकर्म रक्तमोक्षणासारख्या पॅरासर्जिकल प्रक्रियेचे प्रशिक्षण

४) वॉर्ड प्रक्रियेचे प्रशिक्षण जसे की मलमपट्टी जखमेच्या व्यवस्थापनासाठी रेट्रोबुलबार/पेरीबुलबार/फेशियल/ त्वचेखालील आणि इंद्राडर्मल इंजेक्शन

५) चीरा आणि ड्रेनेज एक्झीशन sutures सारख्या किरकोळ प्रक्रिया प्रशिक्षण

६)पॅटेरिजियम, मोतीबिंदू, गळू काढून टाकणे, कर्णपटल संधान, कर्णपाळी संधान, अर्म ,लिंगनाश, ग्रंथीनिर्हरण, गिलायु निर्हरण, मॅस्टोडेक्टॉमी , सेप्टोप्लास्टी, सारख्या शल्यक्रिया प्रक्रियेचे निरीक्षण

लेखीपरीक्षा

एकूण दोन प्रश्नपत्रिका पेपर १ व पेपर २ प्रत्येकी ९० मार्काचे.

परीक्षकांना दिलेल्या सूचनांनुसार पेपर सेट करते वेळेस सर्व अभ्यासक्रमाचा समावेश केला जातो. अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका मुद्द्यावर जास्तीत जास्त पाच लघुप्रश्नांचा समावेश पेपर्समध्ये केला जातो.

A) विभाग अ (लघुत्तरी प्रश्न) ४५ गुण

१) यामध्ये एकूण ६ प्रश्नांपैकी ६ प्रश्न सोडवायची असतात प्रत्येकी ३ गुण

२) यामध्ये एकूण ७ प्रश्नांपैकी ६ प्रश्न सोडवायची असतात प्रत्येकी ५ गुण

B) विभाग ब (दीर्घोत्तरी प्रश्न) ४५ गुण

यामध्ये एकूण ४ प्रश्नांपैकी प्रश्न सोडवायची असतात प्रत्येकी १५ गुण.

बृहत रुग्ण पत्रिका

(नेत्ररोगरुग्ण पत्रक)

बाह्य रुग्ण क्र.   खाट क्र.   आंतर रुग्ण क्र.   दिनांक

प्रधान व्याधि :

विद्यार्थ्याचे नाव :

रुग्ण नाव :

पत्ता :

वय : लिङ्ग :   जात :   व्यवसाय :

देश :   ऋतुकाल :

प्रवेश दिनांक :

निर्गमन दिनांक :

रोगनिदान :

चिकित्सा :

चिकित्सा फल :

प्रमुखवेदना :

व्याधिवृत्त :

पुर्वव्याधिवृत्त :

कुलवृत्त :

स्थानिक परिक्षा :

नेत्र परिक्षण : दक्षिण नेत्र

वाम नेत्र

1)मण्डल परिक्षण :

1)भ्रूमण्डल:

2)पक्ष्म मण्डल :

3)वर्त्म मण्डल:

ऊर्ध्व :

अधो :

4)शुक्ल मण्डल :

5)कृष्ण मण्डल :

कर्णिका :

तारका मण्डल :

6)दृष्टि मण्डल :

प्रतिक्रिया :

7)पूर्व वेश्म :

8)दृष्टि मणि :

2)संधि परिक्षण :

1)अपाङ्ग संधि :

कनिनिका संधि:

अश्रु कोष :

2)पक्ष्म वर्त्मगत संधि :

3)वर्त्म शुक्लगत संधि :

ऊर्ध्व :

अधः:

4)शुक्ल कृष्ण गत संधि :

5) कृष्ण दृष्टि गत संधि :

दर्शन शक्ति परिक्षा :

अभिङ्ग :

सभिङ्ग :

दृष्टि क्षेत्र :

6)पटल परिक्षण :

दृष्टिनाडी शीर्ष :

पीत बिन्दु :

रक्त वाहिन्या :

7)स्त्राव परिक्षण :

राशी :

संघात :

गन्ध :

वर्ण :

अन्य :

विशेष परिक्षण :

निदान पंचक :

1) हेतु (निज, आगन्तुज):

2)पूर्वरूप :

3)रूप :

4)उपशयानुपशय:

5)संप्राप्ति :

व्यवच्छेदक निदान :

लक्षण		

निदान :

चिकित्सा :

स्थानिक :

सार्वदेहिक :

शस्त्रकर्म चिकित्सा :

पूर्वकर्म :

प्रधानकर्म :

पश्चातकर्म :

परिणाम :

अनुवृत्तः

दिनांक	रुग्णवृत्त	चिकित्सा
--------	------------	----------

विद्यार्थी सही शिक्षक सही

बृहत रुग्ण पत्रिका

(कर्ण-नासा -शिरो -मुख -कण्ठ -रुग्णपत्रक)

बाह्यरुग्ण क्र. : खाट क्र. : आन्तर रुग्ण क्र. : दिनांक :

प्रधान व्याधि :

विद्यार्थी नाम :

रुग्ण नाम :

पत्ता :

वय :लिंग :जात:

व्यवसाय:

देश :

ऋतुकाल :

प्रवेश दिनांक :

निर्गमन दिनांक :

रोगनिदान :

चिकित्सा :

चिकित्सा फल :

प्रमुखः वेदना :

व्याधिवृत्तान्तः :

पुर्वव्याधिवृत्तान्तः :

कुलवृत्तान्तः :

रुग्णपरिक्षा :

नाडी :

रक्तदाब् :

तापमानः :

श्वसनः :

देहयष्टिः :

वर्णः :

नासा परिक्षण (स्थानिक परिक्षण):

बहिर्नासिका :

नासगुहा :

दक्षिण

वाम

1)शुक्तिका -सुरंग

ऊर्ध्व

मध्य

अधह

2) श्लैष्मिक कला :

3) नासा रन्ध्र :

पूर्व

पश्चिम

नासाखाव, गन्ध, वर्ण इ.

मुख परिक्षण :

ओष्ठ : ऊर्ध्व

अधः

दन्तवेष्ट

दन्त

जिह्वा

तालु (कठिन)

तालु (मृदु)

गल गिलायु ग्रन्थि

गलशुण्डिका

उपजिह्वा

कण्ठ

अन्य विशेष परिक्षा

कर्ण परिक्षा : दक्षिण वाम

बाह्यकर्ण - कर्णशङ्कुली

कर्णपुत्रक

कर्णपाली

कर्ण पार्श्व

कर्ण कुहर

मध्य कर्ण

श्रुति सुरन्गा नाडी

श्रवनेन्द्रिय

पार्थिव वहकता

वायवीय वहकता

स्त्राव, गन्ध, वर्ण इ.

शिरोपरिक्षा

आकार

त्वचा

परीघ

कपालास्थी

मन्यागतग्रंथी

अन्यविशेषपरीक्षण

निदानपंचक

१) हेतू (निज, आगंतुज)

२) पूर्वरूप

३) रूप

४) उपशय- अनुपशय

५) संप्राप्ती

मूत्र, रक्त, क्ष- किरण इ.

व्यवच्छेदक रोगनिदान-

निदान-

चिकित्सा-

स्थानिक-

सार्वदेहिक-

शस्त्रकर्म चिकित्सा-

पूर्वकर्म

प्रधांकर्म

पश्चातकर्म

पथ्यापथ्य

अनुवृत्त

दिनांक	रुग्ण वृत्त	चिकित्सा

विद्यार्थी सही.

शिक्षक सही

३. लघुरुग्णपत्रक

(नेत्ररोग रुग्णपत्रक)

ओ. पि. डी. क्र.-

दिनांक

प्रधान वैद्य-

विद्यार्थी नाव -

रुग्णनाम-

पता -

वय-. लिंग -. जाती - व्यवसाय -

ऋतुकाल -

देश -

रोगनिदान-

चिकित्सा-

चिकित्साफल-

प्रमुखवेदना -

व्याधीवृत्त -

३.लघुरुग्णपत्रक

(नेत्ररोग रुग्णपत्रक)

ओ. पि. डी. क्र.-

दिनांक

प्रधान वैद्य-

विद्यार्थी नाव -

रुग्णनाम-

पत्ता -

वय-. लिंग -. जाती - व्यवसाय -

ऋतुकाल -

देश -

रोगनिदान-

चिकित्सा-

चिकित्साफल-

प्रमुखवेदना -

व्याधीवृत्त -

संदर्भपुस्तके:-

१. शालाक्यतंत्र: डॉ.रमानाथ द्विवेदी
२. शालाक्यविज्ञान: डॉ. रवींद्रचंद्र
३. अभिनव नेत्रचिकित्सा: आचार्य विश्वनाथ द्विवेदी
४. नेत्रचिकित्साविज्ञान: डॉ. रवींद्रचंद्रचौधरी
५. नेत्ररोगचिकित्सा: डॉ. मुंजे
६. नेत्ररोगविज्ञान: डॉ. हंसराज
७. पारसन्स: नेत्ररोग
८. ईएनटी: लॉग आणि टर्नर
९. शालाक्यतंत्र: शिवनाथ खन्ना
१०. औपथाल्मोलोजी इन आयुर्वेद: डॉ. पी. के. शांताकुमार
११. शालाक्यक्रियाकल्प विज्ञान: डॉक्टर के एस धीमान
१२. चरक, सुश्रुत, वाग्भट यांचे उपयुक्त भाग
१३. नेत्ररोग विज्ञान: डॉक्टर दिलीप भुसारी
१४. शालाक्यतंत्र (कर्णनासाशिर) : डॉक्टर प्रीती अनंतवार
१५. शालाक्यतंत्र (मुखरोग): डॉक्टर प्रीती अनंतवार
१६. शालाक्यतंत्र: वैद्य एस.जी जोशी
१७. कर्णचिकित्सा विज्ञान: डॉक्टर रवींद्र चौधरी
१८. नासा चिकित्साविज्ञान: डॉक्टर रवींद्र सी. चौधरी
१९. शिरोकर्णनासामुखरोगविज्ञान: डॉक्टर एन.जे. विध्वंस

२०.आयुर्वेद यंत्रशास्त्र परिचय: डॉक्टर सुरेंद्र मोहन

२१. संक्षिप्त ऑपथोमॉलॉजी: सील

२२.ऑपथोमॉलॉजी: डॉक्टर कान्सकी

२३.ईएनटी पुस्तिका: डॉक्टर भार्गव

२४.ऑपथोमॉलॉजी पुस्तिका: डॉक्टर खुराना